
ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 342.728 | DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2019\(102\)11](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2019(102)11)

ОСАУЛЕНКО Світлана | к. ю. н., доцент, професор кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія»
E-mail: osaulenko_sv@ukr.net | вул. Академічна, 2, м. Одеса, 65009, Україна
ORCID ID: 0000-0003-0414-2877

ПОНЯТТЯ ПРАВА НА ОБ'ЄДНАННЯ У ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ

Запропоновано авторську дефініцію поняття «конституційне право громадян на свободу об'єднання в політичні партії». Обґрунтовано два підходи до формулювання визначень суб'єктивних прав, які склалися в українській юридичній науці, та переваги застосування інтегративного підходу.

Ключові слова: право на свободу об'єднання у політичні партії, свобода об'єднань, свобода асоціацій, право на об'єднання у політичні партії, політичні партії.

Осауленко С. Понятие права на объединение в политические партии. Предложена авторская дефиниция понятия «конституционное право граждан на свободу объединения в политические партии». Обоснованы два подхода к формулированию определений субъективных прав, которые сложились в украинской юридической науке, и преимущества применения интеграционного подхода.

Ключевые слова: право на свободу объединения в политические партии, свобода объединений, свобода ассоциаций, право на объединение в политические партии, политические партии.

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження полягає в тому, що в українській юридичній літературі під час дослідження окремих суб'єктивних прав склалося кілька підходів до надання їхнього визначення (дефініції). Сама практика надання дефініцій для кожного поняття є доволі хибною, адже навряд чи варто перетворювати нормативно-правові акти на глосарії та відходити від позитивістських поглядів

на право в об'єктивному розумінні. Проте у випадку з суб'єктивними правами особистості варто всіляко вітати все, що спрощує сприйняття відповідних правових норм, юридичних конструкцій пересічними особами, які є носіями суб'єктивних прав, але не є фахівцями-юристами.

У зв'язку з цим варто приділити увагу визначенню поняття «право на свободу об'єднання у політичні партії» в Україні. Слід визнати невинуватеною практику дослідження того чи того конституційного суб'єктивного права на монографічному рівні, за підсумками якої не надається дефініція цього права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використано праці вчених, які досліджували конституційні суб'єктивні права та формулювали їхні дефініції, наприклад, О. С. Якушиної – про теорію та практику реалізації конституційного права на освіту, В. С. Віткової – про конституційне право на медичну допомогу та його забезпечення в Україні, Л. М. Дешко – про конституційне право на звернення до міжнародних судових установ і міжнародних організацій, К. М. Москальчук – про конституційне право доступу громадян України до служби в органах місцевого самоврядування [1–4].

Визначенню поняття «конституційне право громадян на свободу об'єднання в політичні партії» українські дослідники не приділяли увагу, а розробки зарубіжних учених не ґрунтуються на законодавстві України.

Мета статті – запропонувати дефініцію поняття «конституційне право на свободу об'єднання в політичні партії» з урахуванням сучасних підходів, які застосовуються в юридичній науці при формулюванні визначень конкретних суб'єктивних прав.

Матеріали та методи. Автор застосовує роботи українських вчених, які досліджували визначення поняття «права людини», переважно фахівців з конституційного права та з теорії права та держави. Основними методами дослідження є: системний, який уможливив продемонструвати, що права людини в Україні у сукупності складають систему, та порівняльний, який надав можливість сформулювати власну дефініцію досліджуваного права на основі існуючих пропозицій.

Результати дослідження. Слід визнати невинуватеною практику дослідження того чи того конституційного суб'єктивного права на монографічному рівні, за підсумками якої не надається дефініція цього права. Такий підхід обрала О. О. Чуб, яка у своїй дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Конституційне право громадян України на участь в управлінні державними справами» не надала визначення досліджуваного права, лише резюмувала у висновках, що «Право участі в управлінні державними справами розвиває та поглиблює положення Конституції України про народовладдя, що має відправний, узагальнений характер. Воно є комплексним і об'єднує майже всі інші політичні права й свободи – право громадян брати участь у всеукраїнському референдумі, вільно обирати

і бути обраними до органів державної влади, рівне право доступу до державної служби, право на звернення, а також право брати участь у відправленні правосуддя. Конституційні норми про участь в управлінні в основному закріплені у II розділі Конституції України (ст. 36–40), конкретизуються в поточному конституційному законодавстві» [5, с. 183]. Варто навести кілька прикладів того, як останніми роками науковці визначають поняття того чи того конституційного суб'єктивного права.

У дисертації О. С. Якушиної на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Конституційне право на освіту: теорія та практика реалізації» зазначено, що «конституційне право на освіту з точки зору суб'єктивного значення можна трактувати як можливість використання особою прав на отримання освіти» [1, с. 196]. Це визначення є здебільшого відсилковим і таким, яке досить важко зрозуміти без ґрунтовного ознайомлення з чинним законодавством у сфері освіти – які саме можливості використання особою прав на отримання освіти існують наразі. Варто підкреслити, що наявність такого визначення не здійснює жодного впливу на юридичну науку та практику.

Для порівняння слід навести визначення конституційного права на освіту, яке за кілька років до О. С. Якушиної запропонувала В. О. Боняк у дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Конституційне право людини і громадянина на освіту та його забезпечення в Україні»: «конституційне право людини і громадянина на освіту являє собою передбачену Конституцією, нормами міжнародного та національного права міру можливої поведінки суб'єкта правовідносин, реалізація, охорона та захист якої гарантовані державою через діючу систему органів державної влади, місцевого самоврядування, мережу освітніх закладів різних форм власності та наукових установ і яка спрямована на здобуття теоретичних знань, практичних навичок, виховання особистості, залучення людини до національної й світової культурної спадщини з метою гармонійного та прогресивного розвитку як кожної особистості окремо, так і суспільства в цілому» [6, с. 15]. Наведена дефініція є набагато більш змістовною та ємною.

Так само деталізувала удосконалене нею визначення поняття «право на медичну допомогу» В. С. Віткова. У своїй дисертації вона запропонувала вважати, що права на медичну допомогу «це ціннісно значимі і формально визначені, гарантовані суспільством і державою можливості кожної фізичної особи щодо отримання від закладу охорони здоров'я комплексу лікувально-профілактичних заходів, які надаються професійно підготовленими медичними працівниками з метою збереження життя та відновлення здоров'я на підставах і в обсязі, визначених чинним законодавством, а також спрямовані на відновлення працездатності» [2, с. 178]. Цьому визначенню притаманна як наукова, так і практична цінність.

Як приклад ретельного підходу до формулювання дефініції поняття окремого суб'єктивного права можна навести запропоноване Л. М. Дешко визначення конституційного права кожного звертатися до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій. У дисертаційному дослідженні нею «сформульовано його визначення як юридично забезпеченої можливості будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного порушення прав і свобод, викладених у міжнародних актах, учасником яких є держава, після використання всіх національних засобів юридичного захисту, згідно із загально-визнаними принципами міжнародного права, звернення за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є держава» [3, с. 246]. Перевагами цього визначення так само слід визнати детальність, ємність і водночас лаконічність формулювання та легкість сприйняття.

Із боку формулювання визначень окремих суб'єктивних конституційних прав варто визнати корисною сформульовану К. М. Москальчук пропозицію. У 2012 р. автор у дисертації «Конституційне право доступу громадян до служби в органах місцевого самоврядування» досліджувала елементний склад цього суб'єктивного права. При формулюванні його змісту звернула увагу на те, що багато вчених-конституціоналістів включають зміст права до поняття цього права. На підставі цього вона узагальнила: «Знайомство з науковою літературою привертає увагу до того факту, що українські дослідники, які присвятили свої праці аналізу поняття та змісту окремих прав людини й громадянина, закріплених у Конституції України, визначали зміст цих суб'єктивних прав, використовуючи два основні підходи:

1) описовий, який полягає в простому перерахуванні можливостей, які надає те чи інше суб'єктивне право; ...

2) інтегративний підхід (другий підхід до визначення змісту суб'єктивного права людини і громадянина). Він полягає в системному і послідовному узагальненні можливостей, які надає людині чи громадянину України те чи інше суб'єктивне право, у чотиричленну структуру...» [4, с. 79–81].

Як один з прикладів використання описового підходу К. М. Москальчук наводить дефініцію, надану В. В. Іванюшенко для поняття «конституційне право людини і громадянина на безпечне для життя і здоров'я довкілля», а саме: «за своїм змістом це право включає такі групи можливостей:

по-перше, проживати у навколишньому середовищі, яке відповідає вимогам екологічної безпеки;

по-друге, звернутися про сприяння в реалізації права на безпечне довкілля до органів державної влади і місцевого самоврядування, до установ, організацій незалежно від форм власності, до компетенції яких належить вирішення порушених у зверненнях питань;

по-третьє, вимагати від інших осіб дотримання правил забезпечення безпечного довкілля;

по-четверте, у будь-який час звернутися до суду або захистити своє право на безпечне довкілля в інший спосіб, не забороненими законом засобами» [7, с. 6].

Ознайомлення з авторефератом дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук В. В. Іванюшенка свідчить про те, що К. М. Москальчук, ймовірно, припустилася помилки. Попри те, що з наведеної цитати зрозуміло, що вона має на увазі під описовим підходом до визначення конкретного суб'єктивного права, адже В. В. Іванюшенка запропонувала таке визначення досліджуваного нею права: «закріплена в Конституції України і гарантована державою сукупність історично обумовлених ступенем розвитку суспільства можливостей кожного вільно користуватися безпечним довкіллям, стан якого відповідає встановленим нормативам його якості, з метою задоволення своїх життєво важливих потреб та інтересів» [7, с. 6]. І лише після цього визначення В. В. Іванюшенка зауважила, що нею з'ясовано групи можливостей, які це право включають за своїм змістом.

Отже, попри цінність пропозиції К. М. Москальчук, наявна неточність наведеного нею прикладу. Як один з прикладів використання нею інтегративного підходу наводить зазначене визначення поняття «конституційне право людини і громадянина на освіту» В. О. Боняк. Прикладом застосування інтегративного підходу, як його запропонувала розуміти К. М. Москальчук, може бути дефініція, запропонована нею:

«Право доступу громадян України до служби в органах місцевого самоврядування – це система суб'єктивних можливостей громадян, які відповідають встановленим у законодавстві недискримінаційним цензам, претендувати на зайняття адміністративних посад в органах місцевого самоврядування» [4, с. 141–142].

Із цього є очевидним, що К. М. Москальчук на підставі проведеного дослідження не лише розробила наведену класифікацію, а й резюмувала, що на сучасному етапі розвитку української юридичної науки слід віддавати перевагу не описовому, а інтегративному підходу до визначення конкретного конституційного суб'єктивного права. Варто погодитися з таким висновком.

Описовий підхід до формулювання визначення конституційного суб'єктивного права є більш простим. Із цим погоджується і К. М. Москальчук, підкреслюючи: «що між двома підходами існує тісний зв'язок.

Справа у тому, що описовий підхід є першим етапом, який проходить кожний дослідник, що використовує другий, інтегративний, підхід. Цей етап є необхідним для того, щоб узагальнити його результати з використанням інтегративного підходу» [4, с. 83].

Отже, погоджувачись із застосуванням інтегративного підходу до формулювання визначення конституційного суб'єктивного права, треба проаналізувати його зміст, і лише після цього запропонувати дефініцію.

Зміст досліджуваного права визначають на підставі аналізу норм чинного законодавства та складають згідно з Законом «Про політичні партії в Україні»:

- право підтримати підписом рішення про створення політичної партії (стаття 10, закріплено опосередковано);
- право брати участь в установчому з'їзді (конференції, зборах) політичної партії, якими затверджуються статут і програма політичної партії, обираються її керівні та контрольні-ревізійні органи (стаття 10, закріплено опосередковано);
- право входити до групи громадян України в складі не менш ніж 100 осіб, якими створюється політична партія (стаття 10, закріплено опосередковано) [8].

Більш ретельного дослідження в цьому напрямі потребує вивчення європейських стандартів конституційної регламентації цього права [9–10].

Висновки. Запропоновано дефініцію поняття «конституційне право громадян на свободу об'єднання в політичні партії» – це система можливостей громадян України, які мають активне виборче право, виконувати необхідні дії для створення та державної реєстрації цього виду асоціацій. Визначення сформульовано з урахуванням того, що зміст конституційного права громадян на свободу об'єднання у політичні партії в Україні складають:

- право підтримати підписом рішення про створення політичної партії;
- право брати участь в установчому з'їзді (конференції, зборах) політичної партії, якими затверджуються статут і програма політичної партії, обираються її керівні та контрольні-ревізійні органи;
- право входити до групи громадян України в складі не менш ніж 100 осіб, якими створюється політична партія.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Якушина О. С. Конституційне право на освіту : теорія та практика реалізації : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.02 : конституційне право ; муніципальне право. Харків. 2018. 247 с.

2. Віткова В. С. Конституційне право на медичну допомогу та його забезпечення в Україні : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.02 : конституційне право ; муніципальне право. Ужгород. 2017. 208 с.
3. Дешко Л. М. Конституційне право на звернення до міжнародних судових установ та міжнародних організацій: порівняльно-правове дослідження : дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.02 : конституційне право ; муніципальне право. Київ. 2017. 480 с.
4. Москальчук К. М. Конституційне право доступу громадян України до служби в органах місцевого самоврядування : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.02 : конституційне право ; муніципальне право. Одеса. 2013. 227 с.
5. Чуб О. О. Конституційне право громадян України на участь в управлінні державними справами : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.02: конституційне право ; муніципальне право. Харків. 2004. 212 с.
6. Боняк В. О. Конституційне право людини і громадянина на освіту та його забезпечення в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.02 : конституційне право ; муніципальне право. Київ. 2005. 22 с.
7. Іванюшенко В. В. Конституційне право людини і громадянина на безпечне для життя і здоров'я довкілля та його забезпечення в системі місцевого самоврядування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.02 : конституційне право ; муніципальне право. Київ. 2009. 22 с.
8. Закон України. «Про політичні партії в Україні» від 5 квітня 2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 23. Ст. 118.
9. Мішина Н. В. Європеїзація конституційного права України: проблеми і перспективи. *Публічне право*. 2011. № 3. С. 12–20.
10. Мішина Н. В. «Кодекс зебри» як модельна схема інкорпорації європейських стандартів прав людини. URL : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7507/%20%20%20%20%20%20.pdf?sequence=1>.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2019.

Osaulenko S. The notion of the right to unite in political parties.

Background. *The urgency of the research topic is that in the Ukrainian legal literature several approaches have been developed to provide the definition, when it comes about the study of individual subjective rights. It should be noted that the very concept of providing definitions for each concept is rather false, since it is unlikely that the legal acts should be converted into glossaries, and that it is necessary to deviate from the positivist views on the law in the objective sense. But in the case of subjective rights of the individual, every effort should be made to welcome all that simplifies the perception of the relevant legal norms, legal constructs by ordinary individuals who are the bearers of subjective rights, but are not legal professionals. In this regard, attention should be paid to defining the concept of «the right to freedom of association in political parties» in Ukraine. It is necessary to recognize the unjustified practice of studying one or another constitutional subjective right at the monographic level, on the basis of which there is no definition of this right.*

Analysis of recent researches and publications. *The definition of the concept of «the constitutional right of citizens to freedom of association in political parties» is provided for the first time in Ukrainian legal science, because Ukrainian researchers did not pay attention to this issue (see, for example, a dissertation for the degree of the candidate of sciences by V. V. Chernichko on the topic «The constitutional right to unite in political parties in Ukraine and EU countries: comparative legal analysis», Uzhhorod, 2016). Surely, the researches of foreign scholars are not based on the legislation of Ukraine.*

When writing the article, the works of the authors, who studied other constitutional subjective rights and formulated their definitions, were used (for example, a dissertation for the degree of doctor of sciences by L. M. Deshko «Constitutional right to apply to the international judicial institutions and international organizations: comparative legal study», m. Kyiv, 2017, dissertation for the degree of candidate of sciences by K. M. Moskalchuk «Constitutional right of access of citizens of Ukraine to service in bodies of local self-government», Odessa, 2013, by V. S. Vitkova «Constitutional Right to Medical Aid and Assistance in Ukraine», Uzhhorod, 2017, by O. S. Yakushina «Constitutional Right to Education: Theory and Practice of Realization», Kharkiv, 2018, other studies).

*The **aim** of the article is to propose a definition of the concept of «constitutional right to freedom of association in political parties» taking into account modern approaches applied in legal science in the formulation of definitions of specific subjective rights.*

***Materials and methods.** The author uses the works of the Ukrainian scientists that have researched the definitions of the human rights, mostly specialists in the constitutional law and in the theory of state and law. The main methods for the study are: systemic, that allows to see human rights as a system, and comparative, that allows to create the own definition based on the existing proposals.*

***Results.** Agreeing with the application of the integrative approach to the formulation of the definition of constitutional subjective law, it is necessary to analyze the content of this right, and only then to propose a definition.*

In the case of the investigated right, it should be emphasized that its content is determined by the norms of the current legislation. The content of this right is, in accordance with the Law «On Political Parties in Ukraine»:

- *the right to sign a decision on the creation of a political party (Article 10, fixed indirectly);*
- *the right to participate in the constituent congress (conference, meeting) of a political party, which approves the charter and program of a political party, elected its governing and control-audit bodies (Article 10, fixed indirectly);*
- *the right to enter a group of citizens of Ukraine consisting of not less than 100 persons, which creates a political party (Article 10, fixed indirectly).*

***Conclusion.** According to the results of the study, the definition of «the constitutional right of citizens to freedom of association in political parties» is formulated (this is a system of opportunities for citizens of Ukraine who have an active electoral right, to take necessary actions for the creation and to register this type of association). The definition is formulated taking into account, that the content of the constitutional right of citizens to freedom of association in political parties in Ukraine consists of: a) the right to sign a decision to establish a political party; b) the right to participate in the constituent congress (conference, meeting) of a political party, which approves the charter and program of a political party, elects its governing and control-audit bodies; c) the right to enter a group of citizens of Ukraine consisting of not less than 100 people, which creates a political party.*

***Keywords:** the right to freedom of association in political parties, freedom of association, freedom of association, the right to unite in political parties, political parties.*

REFERENCES

1. Jakushyna, O. S. (2018). Konstytucijne pravo na osvitu: teorija ta praktyka realizacii': dys [Constitutional right to education: theory and practice of realization]. *Candidate's thesis*. Harkiv [in Ukrainian].

2. Vitkova, V. S. (2017). Konstytucyjne prawo na medycynu dopomogu ta jogo zabezpechnnja v Ukraini [Constitutional right to medical care and its provision in Ukraine]. *Candidate's thesis*. Uzhgorod [in Ukrainian].
3. Deshko, L. M. (2017). Konstytucyjne prawo na zvernennja do mizhnarodnyh sudovyh ustanov ta mizhnarodnyh organizacij: porivnjal'no-pravove doslidzhennja [Constitutional right to apply to international judicial institutions and international organizations: comparative legal study]. *Doctor's thesis*. Kyi'v [in Ukrainian].
4. Moskal'chuk, K. M. (2013). Konstytucyjne prawo dostupu gromadjan Ukrainy do sluzhby v organah misceвого samovrjaduvannja [Constitutional right of access of Ukrainian citizens to service in local self-government bodies]. *Candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].
5. Chub, O. O. (2004). Konstytucyjne prawo gromadjan Ukrainy na uchast' v upravlinni derzhavnymy spravamy [The constitutional right of Ukrainian citizens to participate in the management of state affairs]. *Candidate's thesis*. Harkiv [in Ukrainian].
6. Bonjak, V. O. (2005). Konstytucyjne prawo ljudyny i gromadjanyna na osvitu ta jogo zabezpechnnja v Ukraini [The constitutional right of man and citizen to education and its provision in Ukraine]. *Candidate's thesis*. Kyi'v [in Ukrainian].
7. Ivanjushenko, V. V. (2009). Konstytucyjne prawo ljudyny i gromadjanyna na bezpechne dlja zhyttja i zdorov'ja dovkilja ta jogo zabezpechnnja v systemi misceвого samovrjaduvannja [Constitutional right of a person and a citizen to a safe environment for life and health and its provision in the system of local self-government]. *Candidate's thesis*. Kyi'v [in Ukrainian].
8. Zakon Ukrainy. «Pro politychni partii v Ukraini» vid 5 kvitnja 2001 r. [Law of Ukraine. «On Political Parties in Ukraine» of April 5, 2001]. *Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy – Information from the Verkhovna Rada of Ukraine*, 23, p. 118. [in Ukrainian].
9. Mishyna, N. V. (2011). Jevropei'zacija konstytucijnogo prava Ukrainy: problemy i perspektyvy [Europeanisation of Constitutional Law of Ukraine: Problems and Prospects]. *Publichne pravo – Public law*, 3, 12-20 [in Ukrainian].
10. Mishyna, N. V. «Kodeks zebry» jak model'na shema inkorporacii' jevropejs'kyh standartiv prav ljudyny [«Zebra Code» as a model scheme for incorporating European human rights standards]. *dspace.onua.edu.ua*. Retrieved from <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7507/%20%20%20%20%20.p df?sequence=1> [in Ukrainian].